

KRZYSZTOF ORZESZYNA
Lublin

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
„SYSTEMY FINANSOWANIA INSTYTUCJI KOŚCIELNYCH
W EUROPIE”

Sandomierz, 13-14 września 1999 r.*

W dniach 13-14 września 1999 r. odbyła się w Sandomierzu Międzynarodowa Konferencja na temat: „Systemy finansowania instytucji kościelnych w Europie”. Konferencja składała się z czterech sesji, z których każda była zakończona dyskusją.

Konferencję rozpoczęła wspólna Eucharystia odprawiona w Kościele katedralnym w Sandomierzu, pod przewodnictwem Ks. Bpa Prof. Wacława Świerzawskiego, biskupa diecezji sandomierskiej.

Otwarcia obrad w Domu Katolickim w Sandomierzu dokonali Ks. Bp Prof. Wacław Świerzawski, Ks. Dr Waldemar Gałązka, oficjał Sądu Biskupiego w Sandomierzu, organizator Konferencji, oraz Ks. Prof. Józef Krukowski, przewodniczący Wydziału Nauk Prawnych TN KUL, prezes Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, pomysłodawca omawianej problematyki.

W każdym dniu były dwie sesje. Podczas sesji przedpołudniowej został przedstawiony referat Ks. Bpa Dra Stefana Siczka, biskupa pomocniczego diecezji radomskiej, na temat: „600 lat sądownictwa kościelnego w Sandomierzu”.

Wydaje się, mówił Ks. Biskup, że datę powstania urzędu oficjałskiego w Sandomierzu należy umieścić w ostatnim dziesiątku XIV wieku i przypisać jego erekcję biskupowi krakowskiemu Piotrowi Wyszowi. Biskup ten otrzymawszy gruntowne wykształcenie prawnicze w Padwie, uwieńczone doktoratem obojga praw, doskonale rozumiał potrzebę reformy w Kościele i dał się poznać jako jej zwolennik. Tak więc

---

* Konferencja ta została zorganizowana przez Wydział Nauk Prawnych TN KUL, Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Sąd Biskupi w Sandomierzu w związku z 600-leciem Oficjalatu Sandomierskiego.

okoliczność obchodzenia 600-lecia powstania oficjalatu sandomierskiego jest uzasadniona przesłankami historycznymi.

Sesja popołudniowa, której przewodniczył Ks. Prof. Jan Dudziak, z PAT w Krakowie, obejmowała cztery wystąpienia:

Ks. Prof. Józef Krukowski, (KUL, USW), wygłosił wykład o systemach finansowania instytucji kościelnych w Europie – wprowadzenie do tematu. W swoim wystąpieniu Ks. Profesor podkreślił, że tematyka Konferencji obejmuje trzy główne wątki problemowe.

1. stanowisko prawne Kościoła katolickiego na temat źródeł finansowania instytucji kościelnych.

2. systemy finansowania instytucji kościelnych w państwach europejskich, opartych na podobnym modelu relacji państwo–Kościół, zwany systemem separacji skoordynowanej.

3. finansowanie instytucji kościelnych w Polsce, w aspekcie *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Celem konferencji, jak stwierdził Ks. Profesor, była próba wymiany doświadczeń dotyczących systemu finansowania instytucji kościelnych w wybranych państwach europejskich. Problematyka Konferencji została ujęta w aspekcie porównawczym. tzn. na przykładzie kilku wybranych państw europejskich: Niemiec, Włoch, Hiszpanii, Węgier, Czech, Słowacji i Polski. Wybór tych właśnie państw nie był przypadkowy. Państwa te mają bowiem ustrój oparty na modelu relacji państwo–Kościół w wersji skoordynowanej, zwanej też separacją przyjazną. Transformacje ustrojowe, jakie dokonują się po 1989 r. w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, pociągnęły za sobą także konieczność dokonania zmian w dziedzinie finansowania instytucji kościelnych.

Prof. Heiner Marré, (Uniwersytet w Essen), mówiąc o niemieckim systemie finansowania Kościoła, wskazał na źródła prawne podatku kościelnego w Niemczech. Źródła te zawarte są w:

1. państwowych źródłach prawnych, w art. 140 Prawa fundamentalnego w połączeniu z art. 137 Konstytucji weimarskiej.

2. kościelnych źródłach prawnych, są to przede wszystkim ustawy o podatkach kościelnych z przepisami wykonawczymi.

3. umowach Kościoła z poszczególnymi krajami związkowymi.

Od I I 1991 r. obowiązuje jednakowy system finansowania instytucji kościelnych w zjednoczonych Niemczech.

Warunkiem powstania obowiązku uiszczania podatku kościelnego jest przynależność do Kościoła bądź społeczności religijnej mogącej pobierać podatek.

Podatek wynosi 8 lub 9% podatku dochodowego. Kościołowi chodziło o możliwie sprawiedliwy system podatkowy. Ten wybór ochrania podatkowo członków Kościoła o mniejszych dochodach zwiększając podatek w miarę wzrostu dochodu, co jest sprawiedliwe w opodatkowaniu małżeństw czy rodziny.

Prof. Giorgio Feliciani (Uniwersytet Katolicki w Mediolanie), omawiając finansowanie instytucji kościelnych i utrzymanie księży we Włoszech, zwrócił uwagę, że Konkordat z 18 II 1984 r. przewidywał powołanie Komisji dwustronnej w celu przygotowania norm uzupełniających. Normy te zostały uchwalone i promulgowane de-

kretem kardynała Sekretarza Stanu i ustawą z 20 V 1985 r., n. 222. Weszły one w życie jednocześnie z nowym Konkordatem w momencie jego ratyfikacji, która miała miejsce w dniu 3 VI 1985 r.

Ważną rolę w tym systemie spełnia Instytut Diecezjalny, którego celem jest zabezpieczenie utrzymania duchowieństwa. Wykonuje on to zadanie przy użyciu własnych środków majątkowych. Jeżeli środki te nie są wystarczające, zwraca się do Instytutu Centralnego, prosząc o przydzielenie sumy koniecznej do zabezpieczenia każdemu duchownemu wynagrodzenia w ustalonej wysokości.

Państwo dopuszcza odpisy podatkowe od dochodów osób fizycznych na rzecz Instytutu Centralnego do dwóch milionów lirów włoskich na rok. Poza tym płatnicy podatków są proszeni do zdecydowania o przeznaczeniu sumy 0, 08% podatku dochodowego od osób fizycznych.

Profesor zaznaczył, że system ten zasługuje na to, by być pozytywnie ocenionym. Przede wszystkim okazuje pełen szacunek zasadzie świeckości państwa, jako że nie gwarantuje żadnych subwencji bezpośrednich ze strony państwa, lecz zdaje się całkowicie na wolę obywateli. Więcej, przyznając obywatelom zdolność decydowania o przeznaczeniu części, nawet minimalnej sumy podatkowej przez nich odprowadzanej, potwierdza koncepcję państwa autentycznie demokratycznego i pluralistycznego.

Jako ostatni w tym dniu wystąpił Ks. Lic. Leszek Czerwiński, (Uniwersytet w Salamance), omawiając system finansowania instytucji kościelnych w Hiszpanii. W swoim wystąpieniu Ks. prelegent zwrócił uwagę na fakt, że zgodnie z umową zawartą ze Stolicą Apostolską w 1979 r. pomoc finansowa państwa hiszpańskiego obejmuje fundusze pochodzące z asygnacji podatkowej oraz z subwencji budżetowej. Ważną rolę w tym systemie odgrywa Wspólny Fundusz Międzydiecezjalny, na który składają się trzy zasadnicze pozycje:

- a) dotacje pochodzące z asygnacji podatkowych i subwencji państwowej;
- b) zyski własne funduszu;
- c) składki diecezjalne.

Umowa z 1979 r. między Stolicą Apostolską a Hiszpanią o sprawach ekonomicznych, w art. II nakreśliła trzy etapy finansowania Kościoła.

1. państwo wyznaczyło subwencję w budżecie ogólnym, która miała być aktualizowana co roku zgodnie z dochodami budżetu, biorąc pod uwagę cele, na które Kościół środki te przeznaczają.

2. system mieszany; subwencja budżetowa i asygnacja podatkowa. W 1988 r. państwo jednostronnie zdecydowało o przyznaniu Kościołowi katolickiemu określonego procentu od podatku dochodowego od osób fizycznych. Osoby fizyczne objęte obowiązkiem podatkowym mają prawo do przeznaczenia części swojego podatku, tj. 0,5239% na współpracę ekonomiczną z Kościołem katolickim lub na inne cele społeczne.

3. od 1991 r. Kościół katolicki miał się samofinansować wyłącznie z asygnat podatkowych oraz źródeł własnych. Jak się okazuje samofinansowania dotychczas nie osiągnięto. Art. II, 5 przewiduje, że gdy samofinansowanie zostanie osiągnięte, obie strony mają zawrzeć nową umowę zastępującą poprzednią innymi formami i obszarami współpracy między państwem a Kościołem.

Po zakończeniu wystąpień odbyła się dyskusja.

Drugiego dnia obrad odbyły się dwie kolejne sesje: przedpołudniowa, której przewodniczył Ks. Prof. Andrzej Dzięga, Dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, obejmująca trzy wystąpienia:

Dr Balázs Schanda (Uniwersytet w Budapeszcie) omówił nowe zasady finansowania Kościoła na Węgrzech. Podstawą relacji państwo–Kościół na Węgrzech, mówił Dr Balázs Schanda, jest autonomia Kościoła uznana i wspomagana przez państwo węgierskie, które gotowe jest współpracować z Kościołami. Finansowe środki są neutralne względem działalności Kościoła.

W umowie ze Stolicą Apostolską z 20 VI 1997 r. o finansowaniu publicznych usług i religijnej działalności Kościoła katolickiego, wygaśnięcie roszczeń dotyczących nieruchomości zostało przesunięte z 2001 do 2011 oraz sporządzono listę 885 budynków, które powinny być zwrócone. Więcej niż połowa katolickich roszczeń została wycofana. Wartość budynków, które powinny zostać zwrócone, zamieniono na fundusz, który ma być rewaloryzowany zgodnie z dewaluacją waluty narodowej.

Umowa zawarta ze Stolicą Apostolską zezwala na przekazanie przez podatników na rzecz funduszu kościelnego 1% podatku dochodowego.

Pierwsze lata tego systemu mają charakter eksperymentalny. Do 2002 r. przewidziano uzupełnienie funduszu, gdyby dochód Kościołów był mniejszy niżeli bezpośrednia pomoc z budżetu państwa, jaka była w 1998 r.

Ks. Prof. Jiri R. Tretera (Uniwersytet w Pradze) omówił sytuację finansowania instytucji kościelnych w Republice Czeskiej. Ksiądz Profesor wskazał na ustawę z 1948 r. na mocy której państwo zabrało Kościołowi ziemię i lasy. Państwo zobowiązało się do pokrywania pewnych wydatków Kościoła, w zamian za zabrane majątek. Duchowni byli opłacani przez państwo.

Obecnie w Republice Czeskiej obowiązuje ustawa o restytucji majątku, ale Kościół ma z tym pewne problemy.

Istnieje nadal pensja dla duchownych wypłacana z budżetu państwa. Państwo przekazuje sumy przeznaczone na ten cel biskupom, którzy rozdzielają je duchownym.

Szpitala, jak i inne instytucje kościelne są opłacane przez państwo. Istnieje także możliwość odpisu pewnych kwot od podatku na rzecz Kościoła.

Została także powołana Komisja, w skład której wchodzi: Konferencja Episkopatu Czech, Rada Gmin Żydowskich, Szkoły wyższe. Zadaniem tej Komisji jest uporządkowanie prawa wyznaniowego w Czechach.

Specjaliści zastanawiają się nad modelem finansowania Kościoła. Być może chodziłoby – zauważył Ks. Profesor – o system łączony: sponsorowania i odszkodowania.

Wszyscy jednak są świadomi, że całkowita restytucja majątku nie jest możliwa oraz byłaby niewystarczająca na utrzymanie Kościoła.

Sponsorowanie także powoduje pewne problemy. Tak więc zagadnienie finansowania instytucji kościelnych w Czechach pozostaje wciąż otwarte.

Jako ostatni podczas tej sesji referat wygłosił Ks. Bp Vladimir Filo z Bratysławy. Przedstawiając problematykę finansowego zabezpieczenia Kościoła w Republice Słowackiej, Ks. Biskup stwierdził, że Republika Słowacka jest państwem świeckim, ideologicznie i religijnie neutralnym, nie wiążącym się z żadną ideologią ani religią. Jednakże uznaje zasługi chrześcijaństwa w sferze kultury, nauki, sztuki, a także moralności w dziejach narodu słowackiego.

Stosunek państwa do Kościołów przejawia się między innymi w sposobie ich finansowania. Obecnie państwo rządzi się w tej sprawie starą ustawą o gospodarczym zabezpieczeniu Kościołów i związków wyznaniowych z 1949 r., a więc z okresu reżimu komunistycznego.

Na podstawie tej ustawy i jej dwóch nowelizacji Słowacka Rada Narodowa co roku uchwała ustawę budżetową, w której ustala określoną kwotę przeznaczoną dla Kościołów i związków wyznaniowych. Środki te są przyznawane sekcji kościelnej przy Ministerstwie Kultury. Ma ona za zadanie rozdzielić je pomiędzy poszczególne wspólnoty.

Pośredni sposób finansowania reguluje ustawa z 1993 r., o wyrównaniu niektórych krzywd majątkowych wyrządzonych Kościołom i związkom wyznaniowym.

Realizacja tej ustawy napotykała szereg trudności. Powodowały je przede wszystkim krótkie terminy wyznaczone na załatwienie formalności i niechęć urzędników.

Pośrednie wspomaganie Kościoła dokonuje się również poprzez zwolnienia podatkowe. Dotyczą one m.in. podatku dochodowego, podatku od nieruchomości, podatku od spadków i darowizn.

Sesję zakończono dyskusją.

Dwa kolejne wystąpienia podczas ostatniej sesji, której przewodniczył Prof. Wojciech Góralczyk, dotyczyły problematyki polskiej.

Prof. Krzysztof Ners, wiceminister finansów, mówiąc o zasadach finansowania instytucji kościelnych w Polsce, zwrócił uwagę, że stosunki majątkowe między państwem i Kościołem wynikają z ogólnych zasad określonych w Konstytucji RP z 1997 roku i z Konkordatu.

W Konkordacie i w Konstytucji są określone dwie zasady relacji instytucjonalnych między państwem a Kościołem katolickim:

1. zasada poszanowania autonomii i niezależności Kościoła i państwa, każdego w swoim zakresie;
2. zasada współdziałania między państwem a Kościołem dla dobra wspólnego.

Art. 22 Konkordatu gwarantuje instytucjom kościelnym prowadzącym działalność służącą celom humanitarnym, charytatywno-opiekuńczym, naukowym i oświatowo-wychowawczym równe traktowanie. Działalność ta jest zrównana pod względem prawnym z działalnością służącą analogicznym celom a prowadzoną przez instytucje państwowe. Ustawa o finansach publicznych z 26 XI 1998 r. stanowi w art. 25, że prawo realizacji zadań finansowych ze środków publicznych przysługuje ogółowi podmiotów.

Państwo nie finansuje działalności duszpasterskiej Kościołów, natomiast finansuje i współfinansuje zadania wykonywane przez te podmioty w różnych sferach życia społecznego, które stanowią swoisty punkt styczności między działalnością państwa a danego podmiotu nie nastawionego na zysk.

Działalność społeczna Kościołów rozwiązuje szereg problemów związanych z trudną sytuacją materialną obywateli. Działalność ta jest zatem potrzebna i pożądana. Bardzo dobrze dzieje się – mówił Profesor, że wiele funkcji społecznych państwa przejmują właśnie organizacje pozarządowe i Kościoły. Ich funkcjonowanie jest bowiem znacznie tańsze i skuteczniejsze.

Ks. Bp Prof. Tadeusz Pieronek, Przewodniczący Kościelnej Komisji Konkordatowej, Rektor Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, mówiąc o świadomości Kościoła w Polsce w sprawie własnych finansów stwierdził, że Kościół w Polsce żyje od wieków z ofiar składanych przez wiernych. Jak dotąd system ten nigdy nie zawiodł, ale okazuje się, że nie może on zapewnić Kościołowi wystarczających środków do pełnienia misji ewangelicznej w warunkach zaistniałych po 1989 r., kiedy otwarły się szerokie możliwości pracy Kościoła w dziedzinie charytatywnej, w szkolnictwie, szpitalach, środkach przekazu.

Zanim zostanie wypracowane nowe, całościowe rozwiązanie, warto – zdaniem prelegenta – zwrócić uwagę na to, czy Kościół w Polsce jest do nich wewnętrznie przygotowany.

W tym celu – zdaniem Ks. Biskupa – należy:

- podać wiernym pełną informację o stanie finansowym Kościoła;
- przyznawać świeckim należną im rolę w administrowaniu majątkiem kościelnym;
- zwyfikować roszczeniową mentalność, pamiętając o wszystkich, którym wyrażono podobną krzywdę;
- przyswoić sobie przez wspólnotę Kościoła w Polsce nauczanie Soboru Watykańskiego II o zasadach stosunków między państwem i Kościołem.

Kościół w Polsce stoi dziś przed ogromną potrzebą ukształtowania własnej nowej świadomości spraw finansowych. Jestem głęboko przekonany – powiedział Ks. Biskup – że stać go na taką wizję i na opracowanie nowoczesnego i skutecznego systemu finansowania.

Po zakończeniu wystąpień odbyła się dyskusja.

Podsumowując obrady Konferencji należy stwierdzić, że dotyczyły one zagadnień aktualnych zarówno dla państwa, jak i dla Kościoła. Wymiana opinii na temat finansowania instytucji kościelnych dowiodła, że każdy system tkwi w sobie tylko właściwych, specyficznych warunkach historycznych. Nie znaczy to jednak, że określony system finansowania Kościoła, z punktu widzenia wymogów sprawiedliwości, nie może mieć charakteru modelowego. Większość uczestników zgadzała się z opinią, że na gruncie polskim taki charakter modelowy – oczywiście z odpowiednimi modyfikacjami – może mieć system włoski. Jednakże wydaje się, że Kościół w Polsce, korzystając z doświadczeń własnych i innych Kościołów w Europie, może wprowadzić własny model finansowania.